

על שלושה אמנים ירושלמיים

גדעון אפרת

שלושתם נציגים מובהקים של דור חדש באמנות ישראל. זהו הדור אשר לא ידע את יוסף (זריצקי). שלושתם הציגו תערוכות יחיד במוזיאון ישראל בשנה האחרונה. שלושתם, ילידי שנות החמישים, נולדו כאמנים אל תוך האמנות המושגית או אל המשכר והריאקציה שבאו כעיקבותיה. שלושתם בוגרי "בצלאל". לפחות, יורם מרוז וגבי קלזמר, המבוגרים קצת יותר (והמלמדים כיום ב"בצלאל") הגיעו אל הציור לאחר רפורמות ראדיקאליות במחלקה לאמנות ב"בצלאל", שהיו כרוכות במעורבות פוליטית דראמאטית, שימוש בחומרים "עניים", אמנות סכיכתית ואירועים פרובוקאטיביים. לפחות, השניים הנדונים הגיעו אל הציור בעיקבות עיסוק רב במיצגים. נדגיש כל זאת, אם משום שגילויים את הציור הוא גילוי של "בנים סוררים" שמרדו בציור ושבו אוהבים מתמיד (את הצבע והדימוי הפיגוראטיבי) ואם משום שאמנותם נושאת עימה את מסקנות המיצג: גבי קלזמר הגיע אל תמונות השקיעה שלו (התיאטרליות, או מוטב — התפאורתיות) לאחר ציור שנקט במפורש בדימויי מיצגיו מהעבר. יורם מרוז הגיע אל הסצינות התיאטרליות הסכיזואידיות שלו בעיקבות התסריטים המצויירים שלו לפסכוד-דראמות פוליטיות. מרים ניגור יוצרת מיני תבליטי-כד הטבועים בחותם פולחני ("מלכות", שהציגה בתערוכת "30 שנות פיסול", הורכב בעיקרו מפריטי תילבושת מלכות פולחנית — כתר, שובל). התיאטרון — הפיוטי, הפוליטי והפולחני — נספג בציורם של השלושה. הספיגה משוחררת מטראומות ההתפשטה הלירית של אמנות ישראל, גם אם לא מעט ליריקה נוכחח בציוריו של קלזמר: אך הוא, למשל, בשימוש שהוא עושה בצבעים תעשייתיים (סופרלק), כפורמאטים הלא-אינטימיים שלו ובשילובן של מילים (שריד לעידן המושגי, שתפסו באמצע שנות-השבעים) — פרץ את גבולות המורשה של "אופקים חדשים". יורם מרוז נפרד מהטכסטים שבתחתית ציוריו רק לפני חודשים לא-רבים. גם הוא נוקט בסופרלק. וכמוהו, מרים ניגור ביתר דיוק: מרוז חש חופשי להשתמש בחומרי-צבע שונים בעבר מרכיבים שונים של ציורו, כפי שניגור היא החופשיה מן השלושה בכחירתה ה"פרועה" את החומרים לתבליטיה הפרימיטיביסטיים. כבר כתלמידה ב"בצלאל", התמקדה במיבני בדי-נייר-קש וכו' דמויי ואגינה וחיות. מרוז, לעומת זאת, התגבש בשנות שהותו בגרמניה, כשהוא סופג אסתטיקה של מאגאזינים פוליטיים גרמניים. גבי קלזמר ספג לאמנותו את ניסיונו כתפאורן בטלוויזיה הישראלית. אם קלזמר נושא עימו שורש עמוק של הפיוט הפוליטי של משה גרשוני, ואם מרוז נושא עימו שורש עמוק של דמות האדם והטריטוריה של פנחס כהן-גן, כי אז ניגור נושאת עימה שורש עמוק של הוראת הצבע של אוסבלדו רומברג. כל השורשים האלה (הרחוקים) מקורם במוריהם מ"בצלאל".

הנה כי כן, קלזמר, מרוז וניגור מייצגים שלוש דרגות שונות של פוסט-מודרניזם. מרוז הוא השכלתן שבשלושה. ציורו מודע את התמאטיקה שלו, את דימוייו, חומריו, וכו'. עולמו הסגור — האמן (הכפול-חצוי) בסטודיו — הוא קוסמוס לשוני של מערך סמאנטי מודע ותחביר מנוכר ביותר. קלזמר פיוטי ורגיש בציורו, גם כשהמילים מנכרות. דימויי שקיעת האימפריה והאבדון רוויים במלאנכוליות ובחושניות. מרים ניגור היא הייצרית, הקמאית. היא השואפת לביטוי של "ארט-ברוט", לדימויים ולחומרים של עממיות

כראשיתית. שפתה היא שפת הגופניות, הארוס, "עולם הכוחות". אם היא מבטאת ארכיטיפים יונגיים, המושרשים בחת-הכרתה האישית, הרי שמרוז מבטא בדימויו מצב קיומי של מאניה דפרסיביות. גבי קלזמר מאחד מלאנכוליה אישית עם תמונת-עולם, שנגיעותיה פוליטיות ברמיזא. נייגר מציגה אובייקטים מיתיים, אשר במהותם מבקשים לאחד עולם מתפורר; מרוז מציג מיתולוגיה אינדיבידואלית ובמרכזה פיצול-אישיות המוקף בהתפוררות של פלוראליזם אלים (של מכשירים, חיות ואובייקטים); קלזמר מציג אלגריה על-אודות עוצמה מיתולוגית שגועה. שרידיה — מיקדשים, ארכיטקטורות פאשיסטיות, מיכלים אדירים של חברת-שפע — מרמזים על אופי העולם שהוצמת. אם נייגר עוסקת, איפוא, בגופי-נפשה הליבידיים, ומרוז מתרחב אל נופי הסטודיו, כי אז קלזמר מציג נופים סינמסקופיים. שלוש דרגות פריחה של צמצם אמנותי.

שלושתם פועלים בסדנאות האמנים בתלפיות. דרגות פיצול-אטיכיות שלהם שונות. קלזמר הוא המופשט שבהם; מרוז מתחכך כמודע בריאליזם פלאקאטי; נייגר מעשירה את דימוייה הסמי-פיגוראטיביים בדקוראטיביזם מודגש. מעל לכול, שלושתם מוכיחים דרגות שונות של מודעות תרבותית. מרוז הוא זה אשר כל פרט בצירוי יודע את עצמו כ"ציטוט": נגיעה "אכספרסיוניסטית", התזה "אכספרסיוניסטית-מופשטת", ציור "פלאקאטי", עיצוב "מינימאליסטי" וכיו"ב. זהו יסוד הניכור הטוטאלי של ציורו. גבי לקזמר מודע את הפיתוי המהמם שבכדיו הגדולים, את ה"ואגנריזם" של תפאורתיו האופראיות (גם יורם מרוז כינה את תערוכותיו האחרונות ב"ג'ולי מ." ובמוזיאון ישראל בשם "אופרה"), כלומר, הוא מודע את הרומאנטיציזם הגדול שהם מוכרים בצבעי סינמקולור (ציוריו מודעים גם את המודרניזם הרוסי של ערב-המהפכה). עם זאת, קלזמר עצמו, כך נידמה, נהנה לטכול הוא עצמו במים הללו. הוא בתוך החוויה ומחוצה לה. מרים נייגר נעדרה הומור: היא מתמסרת כל-כולה לביטוי ישיר של יצריה.

על אף רקע לימודי משותף, קירבת גיל, סדנאות סמוכות, גלריה משותפת ("גלריה גימל") והשתתפות בתערוכות משותפות בירושלים ("אולם", "כאן/עכשיו") — אין השלושה מבקשים ליצור דיאלוג אמנותי ביניהם. אולי, רק בעקיפין של "רוח-זמן" כזו או אחרת. ביסודם, כל אחד מהם הוא יוצר אינדיבידואלי, הסגור בעולמו הפרטי. כל אחד מהם מציע לנו, איפוא, עולם אמנותי אינדיבידואלי ומצפה שכל אחד גם נתייחס אליו.